

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
1901.

T a r t a l o m.

- Szamosújvár város új polgármestere* (képpel). — Sz. K.-tól.
Szajatnova örmény dalaiból (költemény). — Simay Gergelytől.
A Szánászárián-collegium Erzerumban. — Utazási emlékek. —
M. A.-tól.
Mechithár (költemény). — Merza Gyulától.
Örmény irodalom az ötödik században. III. — Dr. Patrubány
Lukáestől.
Adalékok Örményország ókori földrajzához. III. — Kiszely
Károlytól.
A magyarországi örmények ethnographiája. Első közlemény.
— Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

- Nevezetes régi pénzek.
Fejedelmi ajándék.
A párbaj ellen.
Diplomáciai szeminarium Budapesten.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

- Rubens-képünk.
A „Századok.”
Tárkányi zsoltárfordításaiól.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

- Hazánk keleti kereskedelméről.
A tisztességtelen kereskedelem.

Mi UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

- Luszineán Guidó herczeg.
A bukovinai örmények.
Malta szigetéről.
Ludovic ge Contenson.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona
egyes füzet ára 80 fillér.

Irodalmi jelentés.

Tisztelettel tudomására hozom lapunk mélyen tisztelt olvasóinak, hogy illusztrált nagy munkám: „Szamosújvár szabad kir. város monográfiája“ három nagy kötetben megjelent. Ára a három kötetnek 7 frt 50 kr. (= 15 korona). Kapható a szerzőnél vagy Todorán Endre könyvkereskedésében Szamosújvárt. A megrendelők a munkát bérmentve kapják.

Szongott Kristóf.

Tódorfi Lukács polgármester.

Szamosújvár város új polgármestere.

Folyóiratunknak a jelen év július havában közreadott füzetében (L. „Armenia“ 1901. évfolyamban „Polgármester-választás Szamosújvártt“ 206—207 lap) már megmondottuk, hogy nemsokára közreadjuk az új polgármesternek arcképét és életrajzi adatait.

Adott szavunkat váltjuk be tehát, midőn sikerült arcképének közzététele mellett a következő sorokat írjuk az új polgármesterről:

Tódorfi Lukács Szamosújvártt született 1854. nov. 17-én. Atyja a közbecsülésben állott derék polgár Tódorfi Kristóf és anyja a mívelt, jólelkű, adakozó, vallásos Gajzágó Rebeka, ki édes nővére Gajzágó Salamonnak, a magyar állami számvevőszék első, országos nevű, érdemes volt elnökének. . .

1859-ben már be volt írva a szamosújvári népiskola növendékei közé; az algymnasium negyedik osztályát

szülővárosában 1867-ben végezte be — szép eredménynyel. Mivel akkor nekünk még nem volt főgymnasiumunk, — a középiskola négy felső osztályát Kolozsvártn a kegyesrendiek főgymnasiumában tanulta (1867—1871). A jogi tanfolyamot 1875-ben végezte be a kolozsvári egyetemen.

Tanpályája alatt ernyedetlen szorgalmat fejtett ki. Szófogadó, emberbecsülő volt. Tanítói, tanárai szerették, kedvelték példás magaviseleteért. . .

Egy évig (1875. okt. 1—1876. júl.) ügyvédi irodában dolgozott; 1877. szept. 1-től 1878. ján. 1-ig joggyakornoki teendőket végzett a szamosújvári kir. járásbírósnál. Tizenhét évig (1878. ján. 1—1895. ján. 1) Szamosújvár város levéltárnoka volt; 1895. ján. 1-től 1901. jún. 5-ig közigazgatási tanácsos és árvaszéki előadó ülnök.

Pontos szolgálatainak eddig eltöltött ideje alatt bő ismereteket szerzett a közigazgatás „nagyon is bonyolult terén.“

A társadalomban is elég élénk részt vett: a szamosújvári leány-árvaház kezelő-bizottságának, a főgymnasiumi segély-egyletnek, a helybeli méhészkörnek, Szolnok-Doboka-megye törvényhatósági bizottságának Szamosújvár város által megválasztott b. tagja, „társalkodó-kör“-ünknek (casino) igazgatója. . .

Eddigi szűkebb hatáskörében is minden igyekezete oda irányult, hogy Szamosújvár városának és így szeretett polgártársainak szolgálatot tegyen; azért — mint tanácsos is — nemcsak tanácsosal szolgált azon polgártársainak, kik ügyes-bajos dolgaikban bizalommal fordultak hozzája, hanem egyúttal szívesen megadta nekik a kellő felvilágosításokat, a szükséges utasításokat. Soha sem utasított el senkit: hanem meghallgatott mindenkit.

Tódorfi Lukácsot folyó évi jún. 5-én állította polgártársainak bizalma a városi közigazgatás élére: választói az üresedésbe jött polgármesteri székbe ültették; mert szentül hiszik, hogy nemcsak meg fog felelni a benne helyezett bizalomnak, de sőt reménylik is, hogy Tódorfi egyike lesz a város legjobb polgármestereinek. És így okoskodnak;

Eötvös József báró azt mondja, hogy: „A vallásos ember jó polgár.“ Ez tapasztalati igazság. Tódorfi pedig vallásos (a választás napján is előbb templomba ment és ott így imádkozott: „Legyen meg a Te akaratod!“) — mondják polgártársai és így fűzik tovább a helyes okoskodást — tehát a vallásos polgármesterből jó polgármester lesz... De a vallásosságon kívül megvannak Tódorfi Lukácsban mindazon tulajdonságok, melyek alkalmassá teszik ezen méltóság viselésére, u. m.: (a hazafiságról nem is szólok, mert minden örmény egyszersmint jó hazafi) észképeség, szorgalom, akarat, munkaerő, egyetértő közreműködés, pontosság, részrehajlatlanság, hajlatlan kor, egészség, jó bánásmód, ráartótság hiánya, leereszkedés... (Midőn ezen jó tulajdonságokat itt felsoroltuk, ezzel nem azt mondtuk, hogy azok másokban fel nem találhatók, mert a nép jelöltjei egytől-egyig mindnyájan megütötték volna a mértéket!).

A városnak napjainkban van néhány actualis, függő, de elodázhatlan kérdése (a malmok- és vágóhidon kívül különösen a jó járda, ivóvíz, világítás...). A tanács kezdeményezésére ezen kérdések legtöbbje a mult hóban már napi rendre is került. És mi reméljük, hogy ezen elhalaszthatlan kérdések Tódorfi Lukács polgármesterségének még első éveiben kedvező megoldást nyernek...

Ad multos annos!

Sz. K.

Sajatonova örmény népdalaiból.

Te dőre szív! hallgass meg engemet...
 Szeplőtlenység vezesse életedet:
 Szeresd az Istent, s lelked nyugalmát,
 Nagyobb e kincs, mint az egész világ;
 Tedd mindig azt, mit Istened kíván,
 Munkálva ember-társaidd javán.
 Jer szív! és rázd le búdat, bánatod!
 Tartsd meg a sirig vidámságodat.

Élj úgy, hogy bűn ne bántsa lelkedet,
 Vezéreljen igazság, szeretet.
 Ne büszkélkedj, légy türelmes, szerény,
 Alázatosság a legszebb erény!
 Ha ezéled lelked üdvét nyerni el —
 Szakíts az élet' fieslettségivel,
 És örömöd, hogy legyen végtelen,
 Gondolj a sirra mindig — szüntelen,
 Boldog Sajátnova¹⁾ ha így tevé:
 Nyugodt lehetsz a vég-ítéletnél!!

Simay Gergely.

A Szánászárián-collegium Erzerumban.

— Utazási emlékek. —

Az utolsó, több mint 2600 meternyi magasságú fensíkről, melyen át kellett vonulnunk, a Karakayáról az Eufratnak széles völgymedenczéjére estek pillanásaink. Tudtuk, hogy ennek a völgymedenczének a mélyében nagy és népes város fekszik, a hol barátságosabb fogadtatásra számíthattunk, mint a minőben utunk folyamán szegény örmény és kurd falvakban részesültünk. Friss szellő fujdogált a magaslatokon; halaványkékbe öltözött az égbolt a kopár, néma tájék fölött. Lefelé indultunk a fensíkről, ama hegyi sánczok védelme alá, a melyek Erzerumot szegélyezik. Lapos talajhullám mögött egyszerre fák lombjait, házakat, ódon falakat, tornyokat és minarettornyokat pillantottunk meg, első jeleit a város közel voltának. A város mögött hegyláncz nyult el, hátán koronaszerű sötét várerődítésekkel. Utunktól jobbra a magaslatok is meg voltak erősítve s minduntalan előbukantak egy-egy örszemnek a napfényében csillogó fegyverei. A tetőkről pedig ágyutorkolatok ásitoltak felénk.

¹⁾ Sajátnova született 1712. Tiflisben, meghalt ugyanott 1795-ben. Takács volt, ezen iparával azonban felhagyván magát a dalnoki hivatásnak szentelte. Ő volt a népdalnokok, az úgy nevezett „Asugh“-ok legkedveltebbje, kinek dalai a legfényesebb társaságot is élénkítették. Azokból némelyek a nép által most is daloltatnak.

A város által első tekintetre kellett benyomás nem mondható kedvezőtlennek. Annál inkább érezzük a csalódást, ha végigjárjuk a piszkos utcákat s látjuk, különösen a külső városrészekben, a sok döledező házat. Minél beljebb hatolunk a városba, annál inkább megszükülnek az utcák s annál nagyobb bennök a sürgés-forgás. Bolt sorakozik bolt mellé. Európai gyártmányokat árulnak majdnem valamennyiben. Törökök, örmények, görögök, kurdok, katonák és faradzsébe burkolt asszonyok járnak fel és alá az utcákon. Nagy alagutszerű kapubejáratok bepillantást engednek vetnünk a terjedelmes árúházakba s eszünkbe juttatják, hogy milyen fontos a szerepe Erzerumnak, mint kereskedő-városnak is.

Tolmácsunk hosszas keresgélés után végre rátalál a Vogos-szállóra, három emeletes, szabad téren s egy nagy régi mosea közelében fekvő épületre. A kurd hegyek közt való hosszas bójtölés után természetesen első dolgom volt ismeretséget kötni a szálló konyhájával. Hallgatok a szerzett tapasztalatokról, a melyeket egyáltalán nem mondhatnék kellemeteseeknek. Egyébként is úgy látszott, mintha az Erzerumban való tartózkodásunknak komoly nehézségek is gördülnének útjába. Minduntalan rendörképek voltak a nyomunkban. A kormányzó épen nem találta kívánatosnak azt, hogy az akkori mozgalmas napokban idegen utazók időzzenek a város falai között. Minden ujonnan érkezettben ha nem is hírlapi tudósítót, a kinek kellemetlen leleplezéstől tartania kellett, de legalább is katonai kémet látott. Nemrég is két francia utast, a kik kormányuk megbízásából Perzsiába készültek, heteken át visszatartott Erzerumban az itteni váli. Én is hasonló sorstól félhettem, minthogy utamnak hátralevő részére nem szereztem külön ajánló leveleket a konstantinápolyi kormánytól. Egészen meg voltam könnyebbülve, midőn három nap mulva szabadon léphettem ismét ki a város komor várkapuján.

Mindezek daczára még most is kellemesen gondolok vissza erre az Erzerumban töltött három napra. S még most is értékes emlékek gyanánt őrzök két jelentékteleneknek látszó erzerumi tárgyat: egy esztergapadon faragott és lakkozott ivópoharat s egy kicsiny aczél-harapófogót.

Mind a kettő az örmény Szánászárián-collegium dolgozó műhelyéből került, a mely iskolának kitűnő szervezete és vezetése valósággal bámulatba ejtett.

Nem lehet elég elismeréssel szólnom azokról az érdemes férfiakról, a kik ebben az iskolában nyugateurópai culturát terjesztenek. Életem kedves pillanatai közé fogom mindenkor számítani azokat a — sajnos — rövid perczeket, a melyeket az intézet nagy műveltségű vezetőinek a társaságában tölteni alkalmam volt. Az iskola a város északkeleti sarkában, az örmény templom mellett fekszik. Két, hatalmas épületből és egy pótépítkezésből áll, melyben a kitűnően felszerelt munkaműhely van elhelyezve. Gondosan ápoltt kertek veszik körül az iskolaépületeket s nagy falak közé van elzárva az egész telek.

Ez a kolostori zárkózottság nagy hasznára volt az intézetnek a néhány évvel ezelőtt előfordult véres zavargások alkalmával. Csoportosulások történtek ugyanis közvetlenül az intézet közelében, a templom előtt is. Az intézetnek egyáltalán semmi, még a legesekélyebb köze sem volt ugyan ezekhez a tüntetésekhez; de merőben alaptalan vádaskodások mégis azt a gyanút keltették, hogy az iskolában, nevezetesen annak munka-műhelyében puskaport, lőfegyvereket s robbantó anyagokat készítenek az állítólagos örmény összeesküvők számára. A hatóságok által nyomban fogantatott vizsgálat és házkutatás kiderítette ezeknek a vádaskodásoknak az absurd voltát.

Az intézet felső osztályaiban teljesen megfelel a mi középiskoláinknak s különösen a Barth-féle híres lipcei intézet mintájára van berendezve. Tantárgyai: ó- és új örmény, török, franczia és német nyelv, hittan, egyháztörténet, különösen örmény egyháztörténet, általános és örmény történelem, földrajz, természettudományok, számtan, algebra és geometria. Tanítják továbbá a rajzolást, zenét és éneklést, a tornázást, uszást és korcsolyázást is. Minden tanulónak naponként egy óráig kézi munkával kell foglalkoznia. E czélból mindjárt a belépés alkalmával választania kell egyet az asztalos, lakatos vagy könyvkötő kézművek közül. A földmiveléssel való gyakorlati foglalkozás szintén kötelező az intézet növendékeire nézve. Az iskolaépületek

s a templom közt fekvő veteményes kerteket télen jégpályává alakítják, a melyeken aztán egész csapattja mulatozik az intézeti növendékeknek.

Van az intézetnek saját földbirtoka is. Felfogva a földművelés és állattenyésztés nagy jelentőségét az egész országra nézve, elhatározták pár évvel ezelőtt, hogy külön iskolaépületet emelnek a földművelés tanítása számára. De a török kormány megtagadta az eredeti program eme kibővítésétől a jóváhagyást. Általában úgy látszik, az intézet épen nem részesül felsőbb támogatásban, sőt vannak merőben érthetetlen hatósági intézkedések, melyek egyenesen korlátokat vetnek az intézet fejlődése elé. Ilyen például az is, hogy a növendékek számának nem szabad bizonyos mértéken túl emelkednie. A természet után való tájképrajzolás is a legszigorúbban el van tiltva. Pedig a török kormánynak saját jól felfogott érdekében állana az ország képzőintézeteit minden irányban fejleszteni és felkarolni; mert csakis művelődés által juthat a nép nagyobb jóléthez, s a politikai veszélyeket pedig, melyek ezeken a vidékeken minduntalan megújulhatnak, csakis a jólét emelkedése távolíthatja el.

Midőn az igazgató társaságában meglátogattam az iskolát, egyik jobboldali terem nyitott ablakain át egy német melodiának a hangjai jutottak hozzám. A tanulókból alakult zenekar nagy buzgósággal gyakorolta magát. A szép szőnyegekkel borított értekezleti terembe léptünk, a hol megismerkedtem a tanári kar több jeles tagjával. Szeretettel méltó kalauzolásuk mellett bejártam a tágas és világos tantermeket, a könyvtárt, munkaműhelyet; megszemléltem az intézet természetrajzi gyűjteményét és pompás konyháját. A könyvtárban látható az intézet alapítójának, Szánászárián Mégérdicsnek a nagy arcképe. Virágok, koszorúk s gyászszalagos feliratok veszik körül a nemes férfiú arcképét, a ki itt Erzerumban hatalmas emléket emelt magának, a kinek nevét hálás szeretettel fogják még a késő ivadékok is emlegetni. A halál csak nemrég, a múlt évi május hó 31-én, Párisban érte őt utól.

Tiflisben született 1818 évi ápr. hó 22-én. Szülővárosa örmény iskolájában nyerte kiképeztetését. Mint könyvelő

havi tizennyolcz rubelnyi fizetéssel egy kereskedőnél alkalmazást nyervén, kiváló tehetségeivel ebből a szerény állásból felküzdötte magát a Volga-gőzhajózási társaság igazgatói hivatalába. Midőn a petroleum-furások megindultak, a társaság összes hajóit ennek a fontos kereskedelmi czikknek a szállítására használta fel s ezzel óriási bevételekhez juttatta a társaságot. Igen jelentékeny vagyont gyűjtött maga is. Agglegény maradt s a rendelkezésére álló anyagi eszközöket örmény ifjak neveltetésére s a kulturának hazájában való terjesztésére fordította. A collegium igazgatói is az ő költségén tanultak Németországban, s csak hét évi külföldi tanulás után találkoztak először Szánászáriánnal. Ez a találkozás még bensőbb viszonyt hozott létre közöttük. „Azelőtt is becsültük őt,” mondá nekem az intézet mostani igazgatója.

Most már arra irányult a Szánászárián törekvése, hogy tanerőket szerezzen. Egész raját az örmény fiatal embereknek küldte ki Sveiczba és Németországba. Közülök hárman még most is működnek az erzerumi iskolánál. Az intézetet magát 1880-ban alapították. Százharmincz növendéke közül harminczkettő ingyenes helyen van, a többi husz török fontot fizet egész évre. Ezekből a járulékokból s az intézeti alapítvány kamataiból tartják fenn a Szánászárián-collegiumot, melynek évi kiadásai 3600 török fontnál többre mennek. Az alapítványi vagyon kamatainak egy része arra szolgál, hogy néhány végzett növendéket további kiképzésre Németországba küldenek s ekként pótolják a tanerőkben beálló fogyatkozást.

Szánászáriánnak igen becses könyvtára volt, a mely magában foglalta az Örményországra vonatkozó munkáknak majdnem teljes gyűjteményét. Halála után ez a könyvtár is az intézet tulajdonába ment át, a török kormány azonban mindenféle akadályokat gördített az Erzerumba való elszállítása elé. Magának Szánászáriánnak is csak egyszer, 1855-ben volt módjában személyesen győződni meg az általa alapított intézet virágzásáról.

Szép sikerrel működnek Örményországban azok az iskolák is, melyeket a külföldi, különösen amerikai missziok hoztak létre. Tévedés azt hinni, hogy ezek a Törökország-

ban levő missiok a keresztény hitre való térítést tűzték volna ki céljokul. Mindeddig jóformán egyetlen egy esete sem fordult elő annak, hogy mohammedánok megkereszteltették volna magukat. A missionariusok csakis abban fáradoznak, hogy a nép szellemi és erkölcsi színvonalát emeljék. S ebbeli munkálkodásuk számára hálás tér kínálkozik különösen Török- és Örményországban, a hol a török népiskolák a fejlődésnek vajmi alacsony fokán állanak. A görög lakosság elismerésre méltó módon gondoskodik a saját ifjúságának a neveléséről. Hogy ezt a nemes feladatot az örmények is az újabb időkben mennyire felkarolják, annak egyik legfényesebb tanújele a Szánászárián-collegium Erzerumban.

M. Á.

Mechithár.

(1701 — IX-8 — 1901.)

Mélán bűg a harang, diadalt ül a klastromi ének,
 És e zsolozsma tova száll faluról falura...
 Szép ünnepre derül fel az ég Keleten s a hozsánna
 Ajkról szívbe talál, mert jubilál Mechithár.
 Sirja köré tódul a zarándokok annyi sok ezre,
 S lelkéből Ararát mennybe röpít fel imát.
 Dicsfényben ragyogó eszmény, Mechithár, ma köszöntlek,
 Hisz nagy apostoli tett rég koszorúzza neved.
 Kétszáz éve betelt, hogy kis szigeten kikötöttél,
 Honnan szórod a fényt, hit melegét s a reményt.
 Szent-Lázár szigetén lobog a tudomány trikolorja,
 Örmény nemzeti szín: zöld, a fehér s vörös int.
 S lám, a magyar zászlónak visszafelé ez a színe...
 Örmény szerzetesek, üdvöz imé legyetek!
 A magyar-örmény honfi szívének is édes a zsoltár,
 Mely most hálatali papjait ünnepeli.
 Sőt hol a zsarnoki kényuralom leigázta az örményt,
 S feldarabolva honát, üldözi őt s vagyonát:
 Hit és fajszeretet s Hájk népe dicső irodalma
 Oly szent háromság, mely meg is óvja magát.
 Mint a keresztnek kulturbajnoka, a Mechithárrend
 Csak rokonérzést kér szellemi kincseiért.
 Ily nemes áldozat érdemel ám becsülést szeretettel,
 Hisz Mechitháristák építik Armeniát.
 Áldás lengje körül ma tehát az örömnapi oltárt,
 S mindnyájuk ajakán csengjen az ős saragán.

Merza Gyula.

Örmény irodalom az ötödik században.

III.

Dávid, az örmény filozofus, Kiud, Mántáguni János és Jeghisé.

Dávid, Chorenei Mózes unokatestvére, a Dáron melletti Hárkh vidék Hereth vagy Hereán falujából való volt, mások szerint Nerkiun-falvi, s innen hívták Nerkináczhinak.

Főleg a filozofia terén tűnt ki s innen *ánhaghth* (legyőzhetlen) mellékneve is. Egyéb melléknevei ászdvádzász (istenfélő), imászdász (bölcseiségkedvelő) vagy philoszophá (h, filozofus) és ámenákidun (mindentudó).

Több munkáját görögül irta. Mikor Konstantinápolyban tartózkodott, különböző filozófiai vitatkozásokat tartott, némelyek szerint a hit kérdésében is a király levéltárának híres bölcseivel s midőn egyízben Choreneivel a királyi palotában megjelent, az összes jelenlevők tekintetei feléje irányultak és a király, Márgiános, megparancsolta, hogy Dávid a király bölcseivel beszéljen és Dávid mindnyájok felett kitűnt nagy bölcseiségével.

Visszatérvén Örményországba, látta hazája nyomasztó sorsát és tudományban való elmaradását és imádságába könnyek vegyültek. Meghalván pedig, a Dáron melletti Lázár kolostorba temették el, a hol mostan is mutatják sirját.

Egy másik forrás arról értesít, hogy a Szentírás lefordítása végett Bizánczba kiküldöttek közt volt a fiatalabbak sorában *Ánhaghth* és Chorenei is, a kik onnan Athénbe akartak menni, de a császár őket előbb a gáriní és hámití építkezések felügyelőivé tevő s csak e városok felépítése után mehettek el őt társukkal Athénbe. Ott hét évig tanulmányozták a bölceletet, melyben első sorban Dávid tűnt ki legjobban.

Irodalmi műveire térve, azok eredetiek és fordítottak.

Eredeti művei közt legnevezetesebb a „*Chácshin nerpoghé*“ („a kereszt dicsérője“) czimű munka, melynek előszavában elmondja, hogy miért tanulmányozta e kérdést. Kiud káthogikosz uralkodásának napjaiban Osin falúból Goszdántin, Bedrosz és Theotorosz eretnektanokkal léptek fel, melylyel a népet meg akarták csalni. Tagadták Krisztus

istenségét és a feszületet sem tartották a megváltás fájának. Mikor a káthughikosz hallotta, hogy Dávid és társai Áthénből hazatértek, levelet írt neki, kérvén őt, hogy bölcs tollával és erőskifejezésű nyelvével a szent keresztet védelmébe vegye. Dávid erre késznek is nyilatkozott, mert bár gyengének is érezte volna magát máskülönben ily nagy feladatra, de erőt meritett a főpap imáiból.

Másik eredeti műve: „Szahmánáczh kirkh gám száhmánkh imászdászirutheán.“ (A határok könyve vagy a filozofia határai). A régi görög bölcsek egyike Pihron azt állította, hogy minden dolog kétséges és ez a kétség látszott előtte bölcseségnek. Sok tanítványa akadt, kik idővel mesterük tanításán túlmentek és az egész emberiséget is minden tudásával és hitével nem létezőnek gondolták, sőt még az élet és a halál között sem tettek különbséget. Pihron tanai ellen írta Dávid könyvét.

Dávid e könyve görögül is megvan.

Dávid kortársa volt Kiud Dájkh vidék Áráhczá(h) falújából, szintén a fiatalabb fordító nemzedékből való és egy emlékirat szerint a Szent-Levonték tanítványa volt. Abban az időben volt káthughikosz, midőn a perzsák a kereszténységet üldözték. Tanulótársai között szerepel Jeghisé és Chorenáczhi is.

Szóval és írásban egyaránt védelmezte az igaz hitet és erősítette a csüggedőket. A gonoszlelkű Kátisá(h) Chorchoruni, ki az örménységet megint Zoroaszter tanaihoz akarta csábitani, bevádolta ezért, Perzsiába menvén, Peroz király előtt e káthughikoszt, ki Kiudot királyi széke elé idézte, mert saját szájából akarta hallani önvédelmét, kinek sikerült is tisztáznia magát. Nemsokára azután meghalt.

Mántáguni János, az ársáruniak Dzáchnod falújából való volt. Hetvenöt éves korában jutott a pátriárchai székbe.

Nehéz helyzetben volt akkor Örményország. Mámigoni Váhán, fegyvere győzelmeibe és mindenek előtt Isten jószágába bízva, a béke olajágával óhajtotta szeretett hazáját megajándékozni. De e törekvésében ellenesei voltak a perzsák és Örményországban a hitehagyottak egy csapata.

Hű támasza volt a hű hazafiaknak az ősz pátriarcha, Mántáguni János, ki mielőtt harcra mentek volna az örmény honvédők, megáldotta a székesegyházban fegyvereiket s a csaták idejében buzgón fohászkodott az Úrhoz a keresztény hit védelmezőinek győzedelméért. Elérte végre is a küzdelem célját, s a perzsák — fegyvereitől megrettentve — Perzsiába hívják Váhánt és a dicső hős Örményország örgrófjává lesz. E dicsőségét még megérte Mántáguni, mert csak ezután patriárchasága hetedik évében, hal meg és Sirág vidékének Pernosz falújában temetik el.

Irodalmi művei közé tartoznak: egyházi beszédek és lithurgiai szabályok.

Jeghise előbb Vártán táborában katona volt és mint ilyen egyúttal Vártán levéltárnoka, szemtanúja az eseményeknek, melyek Jázgerd perzsa király és az örmény seregek közt történtek. A háború után pap lett és a pusztában böjtöléssel és imádsággal töltötte idejét s ott egyúttal megírta a Vártánok történetét. Némelyek véleménye szerint püspök is lett később.

Az árságuniak királyságának megszűntétől kezdi történetét, amaz eseménytől, melynél Chorenei sirva fejezi be történeti művét.

A perzsák mindent elkövetnek, hogy Örményországban a keresztény vallást kiirtsák.

Jázgerd perzsa király, ki nagy gyűlölettel viseltetett a keresztény vallás iránt, parancsot adott ki alattvalóinak, hogy összes lovas seregeikkel összegyűljenek Ápár tartományba a khusánok ellen. A parancs Örményországba is eljut. Sokan önként, mások kényszerítve engedelmeskednek a meghagyásnak, mely rájuk nézve rossz következményekkel járt, mert a király megparancsolta, hogy őket mindaddig kinozzák, míglen hitüket meg nem tagadják. . . Densápuhot pedig Örményországba küldé, hogy az örményeket hálójába kerítse. De az istenfélő örmények nem hittek a csalfa beszédeknek, hanem lelkipásztoraikkal egyesülve, hősieen ellene állottak Densápuhnak és az ártásádi zsinaton szövegezett válaszban feleltek Mihrnerseh felszólítására. A válasz nem tetszett természetesen a perzsáknak. A király trónja elé hívta a főbb örmény

urakat, kik el is mentek Perzsiába, hol látták nemzetfeleik szükségét, de nem nyugtalankodtak, hogy a királyt még inkább fel ne böszítsék. De a király kényszerítette őket, hogy a napnak hódoljanak. Elhatolt a hír Örményország fővárosába: Váársápátba is, a hol az egybegyültek megesküdtek a szent evangéliumra, hogy a keresztény hitet bárki ellen meg fogják védelmezni.

A perzsa hitre hajlók feje Vászák Sziuni volt, a ki a mágusok közreműködésével nagy buzgalmat fejt ki a perzsa vallás érdekében. Két részre szakadt Örményország — hívőkre és hitetlenekre. A hívők 66 ezer lélek, Mámigoni Vártán köré csoportosultak, velők József káthughikosz, Levont pap és mások. A tábornok Vártán és Levont szavai lelkesítették. A háború megkezdődik. A Dég h m u d folyó mellett több hősével Vártán is elesik.¹⁾ A megmaradt váraikba vonulnak.

Története végén elmondja Jeghise, hogy mit szenvedtek azok a papok, kiknek feladatuk volt a Vártánok háborúja után a keresztény hitet és az örménységet védelmezni. Ugyanerről Phárbi Lázár is beszél, de Jeghise részletesebben adja elő a dolgot s beszél az örmény hősnőkről is, kik vitéz férjeik méltó versenytársai voltak.²⁾

Jeghise e főmunkája, több nyelvre le van fordítva, így *The history of Wartan and of the battle of the Armenians, containing an account of religious wars between the Persians and Armenians, by Elisaeus Bishof of the Amadunians. Translated from the armenian by C. J. Neumann, London 1830. Eliseo storico armeno del V. secolo; versione del prete Giuseppe Cappelletti, Venezia, tipografia Alvisopoli 1840 és Soulevement national de l' Arménie chrétienne au V. me siècle contre la loi de Zoroastre, sous le commandement du prince Vartan-le-Mamigonien. Ouvrage*

¹⁾ E dicső emlékü eseményre vonatkozik Álisán halhatatlan remekműve: „Szohág Ávávájri“ — az árávájri csaló-gány. L. Álisán életrajzát „Armenia“-ban.

²⁾ L. erről korán elhunyt, tehetséges munkatársunk Voith Antal czikkét „Armenia“-ban.

écrite par Élisée Vartabed, contemporain, sur la demande de David-le-Mamigonien, son collègue; traduit en français par M. l'abbé Grégoire Kabaragy Garabed, Paris 1844 és egy újabb francia fordítása is van Langlois gyűjteményében: Élisée Vartabed. Histoire de Vartan et de la guerre des Arméniens. Traduction nouvelle, accompagnée de notes historiques et critiques par V. Langlois. Paris 1869. Oroszra is le van fordítva.

Budapest, 1901. áug. 5-én.

Dr. Patrubby Lukács.

Adalékok Örményország ókori földrajzához.

III.

A Ván-tó, egy hetedik századbéli örmény földrajzi író adatai szerint 100 görög milion hosszú és 60 görög milion széles volt.¹⁾ Jelenleg a nyugati parttól, vagyis Datván kikötőtől a szemben levő keleti partig (Ván város kikötőjeig) egy közönséges vitorlás hajó (árakászdánáv) 24 óra alatt ér el, ugyanazon hajó délről északra 8 óra alatt. A Ván-tó magassága Reclus szerint 1625 m. kiterjedése (mágerevuithé) 3690 kilom. Így tehát a török-örmény földön fekvő Ván-tó kisebb, de mélyebb az ázerbájdsáni tónál, nagyobb azonban a Gökcsa tónál. Nevezetes phisikai jelenség, hogy a Ván-tónak vízfelülete folytonos emelkedésben van; ez emelkedés oly nagy arányú, hogy Reclus szerint a víz 1838 és 1840 között 3 méterrel emelkedett. A vízfelület eme változása teszi érthetővé az e tóról szóló ellentétes nézeteket, úgy hogy az évtizedek előtti szigetek vízzel borítva eltűnnek, az előbbi félszigeteket az emelkedő víz elszakítja a parttól, belőlük szigeteket alkot, melyek szintén változtatják kiterjedésüket (dzávál). A tó északi részén legjobban vehető észre a víz mosása. A keleti oldalon a tó felszínének emelkedése folytán Ván városa mindinkább közelebb jut a parthoz.

¹⁾ Egy görög milion egyenlő 2000 közönséges lépéssel.

A tó vizét ihatatlanná teszi a sokféle só s így halakban is igen szegény; kivételt képez talán a tarech, mely egyedül fordul elő nagyobb mennyiségben. A Ván-tó bár hideg zord vidéken van — északkeleti részét kivéve — nem fagy be; ritka eset az, hogy mint 698-ban Kr. u. az egész tó befagyott.¹⁾

A Ván-tó keleti oldalán négy szigetet találunk, még pedig közel a parthoz. Az utazók leírása szerint nagy szárazság idején a szigetekhez gyalog járhatni a száraz-földről. Ez a körülmény, meg továbbá az, hogy e szigetek sem az asszír, sem a váni ékiratokban, sem pedig a görög földrajzíróknál elő nem fordulnak, megerősíti ama tételünket, hogy a keresztény időszámítás első századaiban keletkezhettek.

Egy ötödik századbéli forrás említi a hegyes Althamár szigetet és várát, mely a rëstuni híres örmény nemzetségnek fészkeül szolgált. Később a kilenczedik században az árdzruniak idejében e helyen pompás palota és kolostor állott. A többi három szigetről semmit sem olvasunk a X. század előtt, nevök: Arteri, Kotuczhi és Limi. A négy szigetnek főnevezetességét még ma is jó karban levő templomaik alkotják. Nagyon fáradtságos volt itt az építkezés, így pl. az egyik templom épületeköveit Hêlâth városból hozták, a mint azt Árdzruni Tamás mondja.

Mindezekből láthatjuk, hogy Chálátheánczh munkájának utolsó részében már nem az ókori földrajzi nevek kutatásával, mint inkább a Ván-tó s környékének leírásával foglalkozik. Befejezésül fölemlíti a tó partján volt s még létező városokat, így Árdseszt, mely a tónak északkeleti partján már régóta ismeretes. Nevét a 7-ik században említik, midőn Heraklesz görög császár a várost bevéve, várát felgyújtja. Árdsesztől nyugatra Arczke, mai neve Adêlcsevász vagy Aldcsavász, melynek főneveze-

¹⁾ A Váni tavat az örmény föld legbelsőbb s legmagasabb hegysége az Ala-Dagh veszi körül. Az Ala-Dagh hegységnek vidéke már zordonabb, mint a felső Tigris vagy a Kúr folyó völgye, sőt magas mészköcsúcsai örökös hóval vannak fedve; e csúcsok közül a Tura-Dselu uralja a hegységet 4220 m. magasságával.

tessége még az ötödik században épített vára. E városoknál nevezetesebb a tő északnyugati partján fekvő Achlát (Akhlát), mely az araboknál Ikhlát, a görögöknél Chleát, Chliát néven fordul elő. Központi fekvése s a táj szépsége miatt hosszú időn át az örmény királyok székhelye. Gazdagsága s helyzete miatt sokszor keresték fel az idegen hódítók¹⁾ e sok lakóssal bírt várost. A lerombolt várost újra s újra felépíték. A sok arab-írással sűrűn mutatja Ikhlát szereplését az arab világban s volt idő, mikor Achlát az e részen terjeszkedő arab kereskedelemnek és szellemi műveltségnek központját képezte. Ma 4000 lakóssal bíró kis város, körülvéve a régi nagy város romjaival.

A keleti Eufrátnál nem messze a Názig-tótól volt Manazkert²⁾ városa. Híres kristályos pala-bányáit még Árdzruni Tamás is említi. A 9-ik században e bányák szép kőveivel díszítették az árdzruniak palotáit és templomait. A középkorban virágzó Manazkertnek három falát fekete-kő (sziév khár) alkotta, e falak s a város is elpusztult s a kis Melaszgerd falu áll régi palotáinak helyén.

Értekező ugyan nem említi, de a Ván-tóval legszorosabb kapcsolatban áll Ván városa, úgy, hogy azt nem mellőzhetjük. Ván a hasonló nevű török villajet fővárosa a Ván-tó keleti partján terül el. Neve a görögöknél Buána, az örményeknél Samiramagerd (t. i. Szemirámisz építtette város). A közeli sziklabarlangok feliratait is Szemirámisznak tulajdonítják. Már az ókorban is jelentős város lehetett, ezt mutatják az ékiratok, melyek között még Xerxesz felirataira is bukkanunk, de tanúsítja Chorenei is. E város főszereplése talán az ásszir és méd uralom alá esik, mikor is közelsége miatt a királyok székhelye volt. Első pusztulása után Arzakesz 152-ben újra felépíté. A perzsák alatt sok csapásnak volt kitéve, így a várost földig lerombolták

¹⁾ Így Dselal-ed Din sah 1226-ban, majd Timur-Lenk 1400-ban elpusztítják. Várát II. Szulejmán építtette fel újra. Sok elemi csapás is érte a várost. Az Örményországban gyakori földrengéseket itt is érezték, így 1244-ben, mely a perzsa pusztítás után alig feléledő várost, újra romhalmazzá döntötte.

²⁾ Manazkertet már Bizánczi Fauszt is említi.

II. Szápor perzsa király parancsára. Régi fényéhez visszatért, midőn az Árdzruniak székhelye lőn. Ez a fény 1021-ig tartott, ezután a görögök, majd a szeldsukok s végre a törökök uralma alá került.¹⁾ Ma 12—15000 lélekkel bíró, legtöbbszöire örmény lakosú város.

Ezzel befejezzük K. A. Cháláttheánczh szép tanulmányának keretében, Örményország ókori földrajzi neveinek ismertetését, tovább nem terjeszkedhetünk ki e szép, de még nem egészen világos terrenumra.

Besztercebánya, 1901. aug. 6.

Kiszely Károly.

(Vége.)

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

Irtá: SZONGOTT KRISTÓF.

I. Cikkely.

Szükséges előzetek.

1. *Fejezet. Az örmény népfaj eredete és specialis missziója. Óskori kulturája.*

A „Földközítengerpart örmény-görög-latin vámegyesületé”-nek (Alliance Arméno-Greco-Latino. Union Douaniere Mediterranéene) Parisban 1887. év decz. havában tartott ülésén, melyről a párisi „Le Moniteur de Petits Capitaux” czimű hetilap hiteles tudósítást hozott, — a derék Iszkender a többek között szó szerint ezeket mondotta:

„Az örmények egy eredetűek a latinokkal; az örmények a latinoknak, kikkel régen szövetséges viszonyban is állottak — rokonai. A görög-latin népek is, úgy mint az örmények, az árja törzshez tartoznak; azért az örmények az európaiaknak idősebb testvérei. — Miután az emberi-

¹⁾ Timur-Lenk két ízben is elpusztítja 1387-ben és 1392-ben; 1533-ban a törökök elfoglalják a perzsáktól, utóbbiak II. Abbász alatt rövid időre visszahódítják. Napjainkban a mellette lakó kurdok garázdálkodása miatt többször említik Ván város nevét. L. a „Pro Armenia” párizsi francia lapot.

ség bölesője az Eufrát-völgye, Európa nagy részének, a görög-latin népeknek ősei és régi rokonai: az örmények.“

A szónok azután felsorolja a történelemből azokat a politikai, közművelődési, irodalmi és vallási összeköttetéseket, melyekben az örmények az ókorban a görögökkel és rómaiakkal állottak. Megemlíti azt a szolgálatot, mit az örmények a keresztes háborúk ideje alatt Európának tettek; szól azon szívélyes viszonyról, mely a görög-latin fejedelmek s királyfiak és az örmények között létezett. „E jó viszony — mondja tovább a tudós író — ültette a franczia Lusineán családot a ciliciai örmény trónra.. A rokonszenv, mely a latin törzsek és az örmények között uralkodott, izgatta fel ellenünk a mohamedánokat, kiknek ellenségeskedése feldulta Armeniát, (Lusineán) VI. Leo királyunkat elfogta, Kairoba vitte és — véget vetett a ciliciai örmény királyságnak“... (L. „Armenia“ 1888. évfolyam 25—26 lap).

*

— Ha van valamink — mondja az örmény látogató Bákraádzének, a georgiai híres tudósnek — mivel méltán dicsekedhetünk, úgy az régiségünk.

Mire Pákraádze. — E régiség az, mely a tudós világnak egy oly csudált irodalmat és annyira művelt nyelvet hagyott... Nem ismerek még egy nemzetet, mely a létért való küzdelemben annyi nehéz tusát állott volna ki, mint az örmény; de a multban a barbár nemzetek pusztító keze nem volt annyira káros az örmény nemzeti lét megrontására, mint a művelt nemzetekkel való érintkezés. Az assyrok, babyloniaiak, phoeniciaiak, egyiptomiak, görögök, rómaiak, perzsák, arabok, byzantiak századokon át hasztalan igyekeztek — közvetlen úgy, mint közvetett eszközök felhasználásával — az örményt előhaladásában megakadályozni és nemzetiségét megsemmisíteni. Sőt ellenkezőleg ezek mindenikétől kulturalemeket fogadva képesek voltak az örmények saját-ságaik megtartása mellett, nemzeti jellemnyeiket kifejlesztetni. Ez az oka, hogy mai napság a közönséges örmény férfi vagy örmény nő természetes észre és fogé-

konyságra nézve bátran kiállja a versenyt az európai férfivel vagy nővel; de sőt abban a hitben élek, hogy mindkettő ugyanazon kedvező feltételek közt fejlődve, az örmény férfi és nő képes az európaiat felül is mulni. („Armenia“ 1888. évfolyam, 156—157 lap).

*

A Bostonban megjelenő „Khriszcšen Register“ című hetilap (1888. nov. 8) ezeket mondja:

„Az örmény könnyen elfogadja az idegen szokásokat, de megtartja nyelvét és hagyományait. Az örmények az árja törzshez tartoznak; ők mindig megmutatták, hogy bennök megvannak azok a sajátos tulajdonok, melyek e nagy néptörzset jellemzik: kiváló erő, vitézség, értelmiség. Gazdag irodalommal bírnak; jelentékeny történetírókat, költőket és bölcsészeket tudnak felmutatni. Ők vették fel legelőször a kereszténységet. A keresztes háborúk idejében nyugati testvéreik érdekében fegyvert fogtak; de ezzel maguk ellen bősztették a vad hordákat, melyek ezért veszélyt és pusztulást hoztak az örményekre; de ők ennyi baj-viszály között is megtartották hitüket és megvédték existenciájukat.“ („Armenia“ 1893. évfolyam, 27 lap).

*

Midőn Örményország a hódítók prédájává lett — mondja Elisée Reclus,¹⁾ — inkább akartak „idegen földön idegeneknek tekintetni, mint saját hazájukban foglyokul élni“²⁾.. és nagy számmal költöztek ki. — A tizenegyedik századtól kezdve elmentek Oroszország-, Lengyelország-, Bukovina-, Galicziába. Jelenleg minden fővárosban találkozzunk velök Londontól kezdve Szingaporeig..., hol közülök sokan jelentékeny kereskedők. De az örmények nagy része a szülőföldön maradt.

Az örmények — általában véve — árják és igen közeli rokonai a perzsáknak; de négyezredévi időköz, háborúk, a foglalás és a t. folytonos változást idéztek elő

¹⁾ Nouvelle geographie universelle. Par Elisée Reclus. Tom. VI. l' Asie Russe.

²⁾ *Օտար լինիլ օտար երկրում, քան ասորիկ սեղանին հայրենիքում* (Odár linil odár jegrum khán szêdrug szêbhágán hájrenikhum).

és az árjak közé szomszédos népeket vegyitettek. Különösen a zsidók, mint az assyr hódítók foglyai, voltak kénytelenek az örmény hegyek közé telepedni. Példa erre a zsidó Pákráduni család, mely eredetét Dávid királyig viszi fel; e család valamint Örményországban, úgy Georgiában is híres uralmat alapított (Pákráduni-ház).

A nyelvészek mindnyájan az örmény nyelvet az árja családba sorozzák. Nagy hasonlatossága van e nyelvnek a zend-hez, nyelvtani szerkezete épen olyan, mint az iráni, de szavai nagyon hasonlítanak a görög és szláv nyelvek szavaihoz. Az örmény nyelv a szavak gazdagsága- és a nyelvtani formák bőségére nézve olyan, mint a görög; a szavak képzésében határtalan képességgel bír. Igaz ugyan, hogy az új örmény számos tájnyelvre oszlik; sok szót és kifejezést vett át a török és georgiai nyelvből és különösen az Araxes alsó völgyében — hol az örmények tatároktól vannak körülvéve — idegenszerű tájnyelvet beszélnek, melyben több a török szó, mint az örmény; Sirvánban (Ághuánkh), a Kaukasus déli részén pedig, sok örmény falú elfelejtette az örmény nyelvet. Mindez az elszéledés okozata. Az a szabályos örmény nyelv, melyet az ecsmi-ádzini kolostor beszél, őrizte meg leginkább a tiszta iráni szólamokat.

Több mint 200 esztendeje annak, hogy az örmény irodalom napról napra folytonosan gazdagodik; erről tanuskodik a nyelv történelme és virágzása. V á n tájának sziklái örmény felírások és ékiratokkal vannak elborítva. Kr. u. a negyedik században az örmény emlékek görög és perzsa betűkkel irattak; e század volt az örmény irodalom legvirágzóbb korszaka; ekkor az örmények saját betűkkel bírtak és a tanuló ifjúság számára 300 iskola nyílt meg. A 14-ik században Timur-Leng ¹⁾ pusztításai véget vetettek Örményország rendes irodalmának. — Jelenben majdnem minden örmény igyekszik gyermekeit a tanulás előnyeiben részesíteni; nincs örmény község, hol ne lenne iskola. — Az irodalmi és tudományos mozgalom — számukhoz képest — igen erősökké tette az örményeket. Az egész

¹⁾ Tamerlan; Timur (vas) és Leng (sánta); sántított, azért nevezték Leng-Timurnak (Sánta-Timur.)

orosz birodalomban az örmény volt az első nemzet, mely könyvet nyomtatott. Az örmény irodalom elébb istenészeti (theologiai), történelmi, metaphysikai és nyelvtani könyveket termelt; ma azonban a tudomány minden ágával foglalkozik és a külföldi jó könyvek fordítása által is gazdagodik. — Az utazók beszélik, hogy Anatolia zugaiban is találkoztak olyan francziául beszélő örményekkel, kik irodalmunkat ismerik. 1854-ben Ázsia és Európában legalább 22 nyomdájuk volt. Örmény lapok jelennek Tiflisben, Konstantinápoly- és más városokban; az egyesületek (Moszkva, Bécs, Páris, Velence) pedig régi nyelvemlékeket adnak ki. Az idegen tartományokban levő községek közül legjelentékenyebb a Mechithár által 1701-ben Szent-Lázár szigetén Lido és Velence között alapított klostrom. Ezen vörös téglából épített és kertekkel környezett zárdá, melynek könyvtárában ritka keleti kéziratok őriztetnek — drága emlékeket ad ki.

Az örmények a multban is képesek voltak jeles költöket felmutatni; a jelenkor érdemes költői a természet- és hazaszeretetről dalolnak. A régi örmény írók főleg istenészettel, metaphysikával, nyelvtannal foglalkoztak és tudományos munkásságuk által jelentékeny helyet foglaltak el az irodalomtörténelemben. A görög egyházi atyák (Özséb, Philo, Arany-szájú) némely iratai, — melyekről azt tartották, hogy merőben elvesztek — a régi örmény fordításokban találattak meg; e becses dolgozatokat a velencei és bécsi mechitharisták adták ki.¹⁾

Nem nagyított Tournefort, midőn így szólott: „Az örmény a világ legjobb és legnemesebb népe;“ de Byronnak is igaza van, ki így vélekedik: „Az örmény erényeit sajátjának mondhatja; hibái másoktól ragadtak reá.“ — Az ősi szokásokat most is gyakorolják az örmények. A nagyatyá parancsol a háznál, és a fiúk, nők, unokák — engedelmeskednek. („Armenia“ 1888. évfolyam, 173—176 lap).

*

Násér-Eddin sáh, ki európai útjából tért vissza, Teherán kapujában így szólott: „Az örmények, kik az egész

¹⁾ Dulaurier, Revue des deux Mondes, 15 avril 1854.

világon el vannak szoródva, mindenütt a művelt osztályhoz tartoznak.“ („Armenia“ 1890 évf. 32 lap).

Ádérbádágán (Perzsa-Örményország) püspöke: Mechi-thárián kihallgatáson volt ugyanezen sáhnál, ki válaszában a többek között ezeket mondotta: „Nagyon meg vagyok elégedve az örményekkel. A hol csak jártam utolsó utazásom ideje alatt, az örmények mindenütt igen fényesen fogadtak. Nem tudom elfelejteni különösen azt a fogadtatást, melyben Ecsmiádzinben részesültem. Felfogadtam, hogy ezután még jobban fogom az örmény nemzetet szeretni. Közölje a katolikoszsza! üdvözetemet és ismételt köszönetemet.“ („Armenia“ 1890. évfolyam 128 lap).

*

A francia „Union Republicaine“ egyik cikke ezt mondja: Az örmények Keleten igen ügyes emberek hírében állanak. Konstantinápoly piacza! azt szokták mondani: „A törököt rászedheti a zsidó, a zsidót a görög, a görögöt az örmény, de az örményt csak a sátán szedheti rá.“ („Armenia“ 1891. évfolyam, 144 lap).

*

Pavinsky Ádolf vársói egyetemi tanár így nyilatkozott a lengyel-örményekről: Ha nálunk ezt mondják „Teu pan ze szlachty ormianskiy“ (ez az ur örmény nemes), akkor ez azt jelenti, hogy az gazdag földbirtokos, kinek nincs adossága, kinek ügyei mindig rendben vannak, ki kész másokon mindig segíteni; e kifejezés — ajánlat. Ennek házában vendégszeretetet, rendet, tisztaságot találsz.

Igen élelmesek, szemesek az örmények. Csodálatos emberek. Mindenütt neszét veszik mindennek. Kezdjen csak valamihez az európai, már ott termett — az örmény, ki megérez és megszokik mindent. . . Tudsz vele megmérközni?“ („Armenia“ 1889. évfolyam 89—90 lap).

*

„Az örmények házassága, patriarkhá!s élete, egyszerűsége most is egyik jellemvonása. Szerények, barátságosak és békeszeretők. Önmaguk közt csak atyafit ismernek, az idegeneket nagyon becsülik, valódi irgalmas szívűek. . .“ („Armenia“ 1887. évfolyam 269 lap).

*

Az örmények képességeit és tehetségeit már Nagy Péter czár méltányolta, mondván: hogy Ázsiában az örmények a legalkalmasabbak a civilizacio terjesztésére („Armenia“ 1888. évf. 130 lap).

*

Az örmények katolikusok és orthodoxok egyaránt, — mondja a „Revue d' Orient“ után dr. Eszterházy Sándor. — Saját nemzeti szertartáskönyvvvel bírnak és egyházukban sem a latin, sem a szláv nyelv nem ismeretes. Nemzeti egyházuk volt a főtényező abban, hogy megőrizhették nemzeti individuálitásukat. Már a byzantinizmus ellen védelmezte őket ez az egyház a konstantinápolyi császárok idejében, mikor még Armenia független ország volt. („Armenia“ 1888. évf. 131 lap).

A „Revue d' Orient“ még azt is mondja: „Az örmény nép nagyrészt praktikus üzletemberekből áll. . . Szükségtelen, hogy az örmény nép életrealitásáról és a gazdaságban kiváló tulajdonairól szóljak.“ („Armenia“ 1888. évfolyam, 134 lap).

*

Reményi Károly, magyar írónak törökországi uti rajzaiban, Mustafa Dselaleddin következő nyilatkozatát olvassuk: „Való, hogy ha az ujjaszületett, gazdag, egyesített Kelet földirati fekvésének előnyeinel fogva, valamikor azon polczra jut, melyet neki a polgárosodás érdekei kijelölnek, — az örmény nemzetiség, értelme, tevékenysége és ipari szelleménél fogva mindig első lesz.“ („Armenia“ 1889. évfolyam 28 lap).

*

Van Perzsiában egy könyv, melyben a következő érdekes részlet fordul elő: Sáh-Ábbász felépítvén elég fényes városát: Ispáhánt, egy este így szólott legnagyobb „háremi“-jéhez (királyné): — Szereted kedvesem Ispáhán fővárosomat? — Igen, szeretem; csak kár, hogy hiányossága van, felelt a királyné. — Mi a hiányossága? kérdé csodálkozva Sáh-Ábbász. — Nincs sója, válaszolt mosolyogva a királyné. — Mi városomnak sója? kérdé tovább kíváncsian Sáh-Ábbász. — Egy városnak, vagy országnak

sója az örménység. Hol örmény nincs, ott íz sincs (Ur Háj cshégá, ájdégh hám cshégá: *Այս հայ ախար, ախարն չիտ*). Azért Sáh-Abbász nagy sereggel Örményországra tört és habár sok katonája esett áldozatul, mégis vitt magával örményeket. Ezeket az új főváros egyik részében telepitette le, melynek az örmények Uj-Csuchá (Doulfá) nevet adtak. („Armenia“ 1898. évf. 29 lap).

*

Örményország, mely hajdan Ázsia leghatalmasabb és legvirágzóbb államainak egyike volt s melynek mostani lakói a Kelet legmunkásabb, legszebb és legműveltebb népe — mondja Brussali János (L. „Armenia“ 1887 évfolyam 404 lap) — jelenleg három részre van osztva (Orosz-, Perzsa- és Török-Örményország). E nép nyelvét, vallását, sajátos erkölceit és hosszú, dicső multja emlékeit meg tudta őrizni..

*

Az örmények — mondja Eliszeév Vászilevics Sándor — leginkább a számos nép lakta Kis-Ázsia földjén vannak elterjedve. Az örmények úgy mint, a hellenek élő kapcsolatot képeznek a Kelet és Nyugat, az emberi élet ezen két jelentős határa között, midőn átviszik Nyugat műveltségét be egész Kelet sziveig, hogy ezt felébresszék százados álmából. Az örmények helyzete ma még jelentékenyebb, mivel ők terjesztik a műveltséget azon hegyekig, melyek éjszokról Mezopotamiát környezik.

Ezen nevezetes hivatáson kívül méltók az örmények kiváló figyelmünkre nemcsak az emberiség, hanem a kereszténység és a történelem szempontjából is. A történelemben, soha sem szabad megfeledkezni e nemzetről, mely képes volt létét Nimrod és Semiramis idejétől kezdve napjainkig fentartani, jellegét, szokásait, nyelvét és vallását megőrizni.

Csodálnunk kell e kis nemzetnek a létért való küzdelem terén kifejtett folytonos erejét és kitartását; e kis nemzetnek, mely oly sok századon át hatalmas nemzetek közé volt beékelve. Elenyészett Assyria, Babylon, a roppant perzsa birodalom, — a parthusok, macedoniaiak és rómaiak

uralma, a világ szinteréről eltűntek nagy nemzetek, — ellenben az örmény nemzet nemcsak életben maradt, hanem élettél és reménynyel tele tudományszomjjal és munkakedvvel buzog. Most is tanácskozik, nyelvét gyarapítja, tanulja a tudományokat, előre halad és ennek következtében sokat elért. . .

Az örmény úgy, mint a görög közvetítő kapocsúl szolgál a Kelet és Nyugat között. Ügyesség, szorgalom, elmeél, természeti kitartás az örmény és görögnek közös tulajdona.

Eltekintve sok százados történetüktől és az ezer meg ezer csapástól, melyeknek e nemzet alá volt vetve, mégis elmondhatjuk, hogy Kis-Ázsia népei közül csak az örmény-nél maradt meg az állandó typus, úgy hogy az örményt méltán számlálhatjuk azon legtisztább vérű nemzetek közé, melyek a typus tisztaságát abban a mértékben őrizték meg, a melyben azt őseiktől örökölték. („Armenia“ 1887. évfolyam 342—343 lap).

*

Az a ragaszkodás, — így szól Bodenstedt — melyet az örmények tanúsítottak vallásuk iránt, annyi emberi áldozatot követelt, mennyit a pusztító háborúk. . .

Az idegen nemzetek közé elszéledt örményeket hitsorsosaikkal szívélyes kapocs fűzi össze úgy, hogy mai napság az örmények mindenütt, a hol csak élnek — Ázsiában, Áfrikában és Európában, hagyományos egyetemességet képeznek, melyben ősi életmódjukat és nemzeti sajátyságaikat többé-kevésbbé megtartják. Ezek példányszerű családi életet folytatnak, gyermekeiknek gondos nevelést adnak, békeszeretők, mértékletesek, takarékosak, vendégszeretők és áldoznak a közjóért. („Armenia,“ 1887. évfolyam 363 lap).

*

Egész kötetekre menne, ha újra előadni (reproducieren) akarnám azt az elismerést, dicséretet, azt a szépet és jót, mit a mívelt külföld, mely gyakorta foglalkozik az armenismus-sal, írt az örményekről; de — habár rendelkezésem alatt állanak ezek a szép nyilatkozatok — munkám

kimért tere arra késztet, hogy azokat most mellőzzem és menjek át a következő fejezetre. . .

2. Fejezet. Egy lap Armenia történetéből.

Sok szépet olvastam és sok jót hallottam a nagymultú örmény nemzetről, — mondja a jó magyar: Karácsonyi Károly — mely hajdan oly kiváló szerepet játszott; azért meg is kedveltem az örményeket. De mióta Ásod¹⁾ maradékaival egy levegőt szívok, mióta velök közvetlen érintkezésben állok, még jobban becsülöm — az örményt.

Meg is érdemlik a magyar nemzet osztatlan becsülését és tiszteletét; mert az örmény nem jött be közibénk üres marokkal. Ő kereskedelmi talentumot, jövedelmező ipart, nem megvetendő vagyont, feddhetlen becsületet, követésreméltó istenfélelmet, példás erkölcsösséget, munkás szorgalmat és gazdagító takarékossgot hozott magával, mely drága sajátságok most is az el nem korcsosult unokák tulajdon örökét képezik. — Bárcsak többen lennének! Vajha — a sok hálátlan helyett — mind csak örményt fogadott volna édes anyánk: hazánk keblére.

„Nagy nemzet az, mely nagy férfiakat szül.“ A hazai örménység mindenha tudott nagy férfiakat felmutatni. Ezek közül én itt csak a halhatatlan emlékü Lukácsiról, kinek nagy munkáját²⁾ gyakran lapozgatom, teszek említést. — E munka egy tárház, melyből bőven meríthetnek a tudós világ történelembuvárai. E kincsnek minden betűje aranyat ér és neve: második koh-i-nur; e könyv aranykulcs a történetírók kezében, melylyel a sűrű köddel fődött multnak rejtélyeit fel lehet tárni. Erre várakozott, ennek megírására szólította fel Horváth István történetbuvárunk örmény ajkú magyar testvéreinket, hogy ennek útmutatása mellett tovább haladhasson. . .

Míg a nagy Lukácsi fellegetűli honából meglegegedéssel tekint le azon írói körre, mely az ő nyomdokain haladva

¹⁾ Az Ániban székelt örmény királyok legünnepeltebb egyénisége.

²⁾ Magyarok őselei, örmény kútfők után. Kolozsvár, 1870.

annak a szükséges vállalatnak: a kedvelt „Armenia“-nak, mely a hazai sajtó osztatlan elismerése mellett a külföld méltánylatában is részesült — adott életet: addig én is, ki már megízleltem az általa elhintett jó magból kihajtott növény nemes gyümölcsének édességét — habár életem nyolczvanadik tavaszát látom — hézagpótló folyóiratunk munkatársai közé állok. . . .

*

A műveltség alantabb fokán álló szomszédok az örményeket, kik erő, hadtudomány, bátorság . . . által szép országuk határát messze kiterjesztették, Háj-k-nak (úrak) nevezték. Még mai napság is anyai nyelven „háj“-nak nevezi magát az örmény.

A hazai örmények ős-elei voltak azok, kik versenyre keltek Phoeniciával az ipar, üzlet és művészet terén. — Ők teremtték meg Áni városát, e hajdani hatalmas nemzet monumentumát, melynek akadémiájában Athenből hozott, jól díjazott világbölcsek tanították a tudományok minden ágát. Itt székelt a Pákráduni uralkodó-ház. E fényes városban, melynek falai közt 1001 templom volt, 887-ben nagyszerű nemzeti ünnepet ültek. Sokan jöttek idegen tartományokból is: tudósok, hadfiak, nemesek, kik jelenlétükkel a páratlan nagy nap jelentőségének emeléséhez járultak. A felkentek imára térdeltek, Armenia világhírű szépei hymnust énekeltek, a költők epopaeát szavaltak, a nép vigalomba merült. . . A fővény-óra már éjfél mond. Erre a talaj megrázkodik és ketté hasad; Árpácsái-folyam, melynek örvényei a föld mélyébe zuhantak, ellenkező irányt vesz; . . . még egy rendülés és megnyílt egy sír, melyből kiszállt a halhatatlan apostol: Kirkor Luszávorics (Világosító-Szt-Gergely) szelleme . . . és elhelyezkedett az öröm-ittas város felett fénykörben. Kezében fekete fátyollal borított könyv. Ébredés; halotti csend. A fátyol a királyi emelvénnyre hull le, a könyv megnyílik és e szót hallatszik:

„Armenia büszke, hatalmas királyság! halljad szavamat. Két század múlva — mostantól számítva — a vad seldsukida törökök, szövetségeseikkel egyesülve, le fognak győzni. Kákig alatt az ország életének végét vet a görög

álnokság. Lásztriverti Áristák látja a végromlást és sir, siratja a jövőndöt. — Világhirű fővárosodat a törököktől elveszik az arabok, az araboktól a perzsák, a perzsáktól a georgiaiak, a georgiaiaktól Dsingischan mongol tatárjainak számtalan csordái, . . . és fiaid elszoródnak a világba: földönfutokká lesznek. — Mindent elvesznek tőled: koronát, földi kincset; országodat az ellenség részekre fogja darabolni; de az igaz hittől, mit én oltottam szivedbe, semmi erőszak, semmi hatalom meg nem foszthat tégedet. Midőn Zoroaster, Buddha, Mohamed mindent ígérő követői csábító karjaikat feléd fogják nyújtani, te akkor is csak tanaimra emlékezzél: és Jézus igaz vallása meg fog őrizni az enyészettől.“ Eddig a szózat.

A szellem eltűnt és a jóslat beteljesedett!

Kisebb közlemények.

Nevezetes régi pénzek. Gábor Antal, a bereczki római castrum helyén 6 darab köztársasági érmet, s több mint 46 darab római császári pénzt is talált; melyek között van Vespásián, Traján, Antonius, Domiczián, Nerva, Alexander-Severus, Licinius, Valens, Nagy-Constantin, Gordianus, Aureliánus s több más imperator pénze. Van a lelet közt egy néhány igen érdekes keleti pénz is, — a melyek (az „Ellenzék“ tudósítása szerint) még meghatározva nincsenek; s így nincs kizárva, hogy bennünket legközelebből érdeklő örmény érmek is lehetnek közöttük.

Fejedelmi ajándék. A legpompásabb és legdrágább saláta az eddigi feljegyzések szerint az volt, a melylyel Fülöp spanyol király megajándékozta nejét: Erzsébet királynét. A tál maga tiszta szinaranyból készült, — a saláta tengerzöld smaragdból, — az olaj sárga topázból, — az ecet piros rubinból, — a sötét pedig apró gyémántok és csillagó (keleti) gyöngyök ábrázolták a remek műtárgyon.

A párbaj ellen. A berlini lapok száznégyszáz nemesnek lajstromát teszik közzé, a kik Loebenstein herczegnek párbajellenes nyilatkozatához csatlakoznak. Legközelebből hasonló értelemben

fog nyilatkozni nyolczvannyolcz jogász és negyvenhat tanár. A nemesek lajstromában a katolikus nemesség legkiválóbb képviselői szerepelnek.

Diplomáciai szeminárium Budapesten. Régóta hangzik a panasza, hogy a magyar elem sem a konzulátusi, sem pedig a diplomáciai szolgálatban nincsen kellő arányban képviselve. E bajon segitendő, Wlassics Gyula dr., vallás- és közoktatásügyi miniszter — mint a »Keleti Értesítő« jelenti, — már régebben foglalkozik azzal a tervvel, hogy a budapesti egyetem jogi fakultásával kapcsolatosan szemináriumot létesítsen, — mely felölelné mindazon tárgyakat, melyek a diplomáciai pályára készülő ifjak részére feltétlenül szükségesek. A miniszter terve szerint azok az ifjak, kik a jog és államtudományi vizsgát letéve, a diplomáciai szeminárium tantárgyaiból is sikeresen vizsgáznának, — oly képesítést nyernének, mely egyenrangú lenne a bécsi akadémián nyert oklevéllel. Ezáltal a magyar ifjaknak lehetővé volna téve, hogy a diplomáciai szolgálatban az őket megillető helyet elfoglalják.

Irodalom és művészet.

Rubens-képünk. Ferenczi József dr. műegyetemi tanár „Városaink díszítéséről“ czímet viselő tárczacikkében („Magyar Nemzet“ 1901. febr. 22. 53 szám) ezeket is mondja: Sajnálatos jelensége művészeti közéletünknek, hogy semmi komoly törekvés nem látszik nálunk a meglevő és figyelmet érdemlő műalkotások iránt való közérdeklődés felköltésének és fejlesztésének. Nem ismerjük, nem ismerhetjük csekély számmal levő műkincseinket sem, nem érdeklődünk irántuk s nem becsüljük meg őket. Ugyan ki érdeklődik nálunk a szamosujvári Rubens-kép iránt, mely pedig megérdemli, hogy megtekintéseért több száz kilométernyi utat is megtegyen az ember.

A „Századok“ idei június havában megjelent (6) füzete ezeket mondja: — Szongott Kristóf az „Armenia“ szerkesztője, előfizetést hirdet Szamosujvár szab. kir. város monografiájára. Az egész munka három kötetből áll s a város történetét alapításától napjainkig (1700—1900) tárgyalja. Az első kötet, az általános rész, időrendben halad, azután külön cikkekben tárgy szerint csoportosítja benne a szerző az anyagot. A második kötet önálló részleteket tartalmaz Szamosujvár történetéből. A harmadik kötet külön címe: Magyar-örmény metropolis. Ez a kötet már 1893-ban megjelent »Szamosujvár, a magyar-örmény metropolis írásban és képekben« czim alatt, most pedig mintegy új kiadásban a monographia harmadik kötete gyanánt lát újra napvilágot. A három kötet 80 ívnyi terjedelmű és mindegyiket számos kép illusztrálja. A szerző kiterjeszkedik a többi helységek történetére is és külön-

külön fejezetben szól azon viszonyról, mely Erzsébetváros, Gyergyó-Szentmiklós és Csik-Szépvíz helységek meg Szamosújvár közt fennállott. A munkát, mint forrásmunkát is ajánlhatjuk érdeklődő tagtársaink figyelmébe.

Tárkányi zsoldár-fordításaiból a „De profundis“ kezdetű, CXXIX.-ik számú remek átültetést szemelvényeink sorozatába alább beillesztvén, a költő élettörténetének érdekes adalékául kiemeljük az 1846 évet; melyben őt az akkori egri érsek: Pyrker László, udvari papjává nevezte ki. E magas műveltségű főpap mellett, kinek két utolsó külföldi útjában is kísérője volt, nemcsak irodalmi és műveltségtörténeti ismereteiben hathatósan gyarapodott, hanem a képzőművészet iránti érzéke is felébredt és gyakorlati kifejlődést nyert. Tárkányi Béla vallásköltészeti érdemei úgy az „Énekek énekének,“ mint számos zsoldár-fordításainak, magas szárnyalású eszmei és nyelvezeti kidolgozásából egyaránt felismerhetők. Ime a „De Profundis!“ ...

Á mélységekből kiáltok
Föl tehozzád, én Uram!
Hallgass meg, midőn elődbe
Esdekelve jut szavam!

Ha följegyzed vétkeinket,
És számot jössz tartani:
Istenem, — ki bir előtted
Ákkoron megállani!

Nálad a kegy és bocsánat,
Hogy tisztellessék neved;
Benned bizva, szent ígédre
Épitem reményemet.

Lelkem hévvel és epedve
Várja szent kegyelmedet;
Reggeltől — estig té benned
Bizva, töltöm életemet.

Izraél! — remélj az Urban,
Benne üdv reményleni:
Ő a váltság, — ő ki fog majd
Bűneidből menteni!

∴

Közgazdasági élet.

Hazánk keleti kereskedelméről írja a „Budapesti Hírlap“: Ha sikerülne geográfiai helyzetünket kihasználni, régi összeköttetésünket Kelet felé föléleszteni, s ha a hitelintézeteknél heverő száz meg száz milliót rá lehetne bírni, hogy forduljon

direkte az ipar, kereskedés és mezőgazdaság felé, akkor talán már ma le lehetne rakni azokat az alapokat, a melyekre, a magyar befolyás alkotmányát egykor, az oroszok- és francziákkal szemben Keleten fölépíthetnők.

A tisztességtelen kereskedelem. A kereskedelmi miniszteriumnak intézkedéseit a tisztességtelen verseny ellen, megsokalták a tisztességes kereskedők, mert a hatósági közegek nem tudván helyes disztinkeziót tenni a megengedett és meg nem engedett, tisztességes és tisztességtelen reklám között, őket is sorra bírságolták és büntették. Ennek a bizonytalan helyzetnek meggátlására a kereskedelmi miniszter rendeletet bocsátott ki, melyben a II. fokú iparhatóságokat kioktatja az üzleti hirdetésekkel szemben követendő eljárásra nézve. A miniszter többi között azt is kiemeli, hogy az olyan hirdetéseket, a melyek azt hirdetik, hogy olcsó áron, vagy beszerzési áron alul adják árúikat, nem lehet a rosszhiszemű és büntetendő reklámok kategóriájába sorozni. A rendelet legfontosabb része a következőképpen hangzik: Mindezek az általános ipari és kereskedelmi szempontokból is mérlegelendő körülmények arra indítottak, hogy méltányolva különösen a mai viszonyokat, figyelmeztessem az iparhatóságokat arra, hogy az üzleti hirdetésekből keletkező kihágási esetekben eljárás tárgyává tett cselekmények elbírálásánál egyaránt gondos mérlegelés tárgyává tegyék mindazon mellékkörülményeket, melyekből megállapítható, milyen czélzattal tettezté közzé az inkriminált hirdetés, a törvény rendelkezéseibe ütközőknek (annak valódi értelméhez képest) csak azokat minősítsék, melyek valóban a tisztességtelen verseny czélzatos és rosszhiszemű eszközeinek jellegével bírnak. Szükségesnek tartom megjegyezni azt is, hogy az 1884. évi XVII. t.-czikk 51. §-ában jelzett elárusítási módok hivatalból is üldözhetők ugyan, de annak szükségképpen történnie nem minden esetben indokolt is egyúttal. Az ezen szakaszba ütköző kihágásoknál főképp a versenytársak érdekeiről van szó. Magánpanasz hiányában tehát sok esetben mellőzhető ez eljárásnak hivatalból való megindítása, — mert a vásárlási kedv csak a nyilvánosságra ható eszközök által fokozható, ilyenekről pedig a versenytársaknak a legtöbb esetben módjuk van értesülést szerezni és ez ellen panaszt tenni. Ha tehát azok nem tesznek a szóban levő eszközök használata ellen kifogást, a hatóságnak annyival kevésbbé lehet oka az elkövetett cselekményt üldözni, mert a törvény intencziói szempontjából bizonyos az, hogy oly kereskedővel szemben, kinek a hirdetés által érintett panaszoló versenytársa nincs, a vásárlási kedv fölidézésére alkalmas reklámeszközök használásáért a törvény említett szakaszának alkalmazására nincs szükség.

Mi ujság az örmény világban?

Luszineán Guidó herczeg. A Marseille-ben megjelenő *L'Aigle* czimű hetilap igen esinos cikket ír a Luszineán családról és a mondott örmény herczegről. Érdekes közleményét a „Journal de Bordeaux” czimű lapnak „L'Armenie et le Prince Guy de Lusignan” czimű cikkének közzétételével fejezi be. — A mondott bordeaux-i napilapból tudjuk meg, hogy Zsiron és Saranth Enferieur kerületben „Örménykedvelő bizottságok” (Comité Arménophile) alakultak, melyek környezetükben örménykedvelő eszméket terjesztenek...

A bukovinai örmények egyik legkiválóbb tagja Gëináh Gábor (a hazai örmények közt ezen család előbb Háv-ul örmény nevet viselt, mely név most ezen elferdített alakban „Chev-ul” használatos. Szamosújvárt még van elég Chev-ul), ki Szucsávában lakik, szolgálatai jutalmául, melyeket az örménységnek 50 éven át tett, — érdemrendet kapott. A város polgárnagyja tüzte mellére a jelvényt, mire kitüntetett ékes szavakkal köszönte meg az uralkodónak, a miniszternek és a tartomány kormányzójának — a nem várt kitüntetést...

Malta szigetéről, hol a napokban járt, Szdephánosz Der-Kirkorián, igen szép dolgokat ír egyik örmény lapnak. Cikkében elmondja azt is, hogy kutatgatott a sziget könyvtárában, melyben 60.000 könyv van, örmény kéziratokat. Utazó kéziratokat nem kapott, de talált három örmény nyomtatott könyvet. Az első, melynek czíme: „Salamoni új közmondások” — összeszedve Bráhmá ind kéziratából. — Angol fordításból örményre fordította Sehrim-neáncz Márkár. Triesztben nyomult 1784-ben. A második könyvnek czime ez: *Puritas Haygica seu Grammatica Armenica*. A Joann. Agop. (Ez meg van a helybeli államgymnasium könyvtárában is!) Nyomtatták Rómában, nyomult 1675-ben. A harmadik Clemens Galanus-nak egyik műve, mely szintén Rómában került ki a sajtó alól 1643-ban.

Ludovic de Contenson „Chrétiens et Musulmans” (Voyages et Études) czim alatt igen érdekes munkát adott ki a napokban Párisban. Ezen munkában, melynek ára 1½ franc (Librairie Plon Nourrit et Cie, 8, rue Garancière) igen rokonszenvesen ír az örményekről és az örmény kérdésről...

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Lukács Béla síremléke. A párizsi kiállítás trágikus véget ért kormánybiztosának, Lukács Bélának a kerepesi temetőben levő sírjára emléket állít a kereskedelemügyi miniszterium. Hegedűs Sándor kereskedelmi miniszter Ligeti Miklós szobrászt bízta meg a síremlék tervezésével s a művész már el is végezte feladatát. Az emlékmű elő részén izmos munkás-alak kuszorúzza meg a munka emberének sírhalmát. A munkás-alak mögött faformájú köoszlop emelkedik. Az alakot magát bronzból fogják önteni, az oszlopot pedig zalathnai termésköböl faragják ki annak a faragó-iskolának a növendékei, a melyet Lukács Béla alapított szülővárosában: Zalathnán. Az emléket a jövő évben ünnepélyesen fogják leleplezni.

Szilágyi Dezső elhunyt a alkalmából konstatálnunk kell, hogy magyar hazánk ezen kitünősége örmény katolikus anyának (a volt belügyi államtitkár: Lukács György nem rég elhunyt nővére-nek) fia volt. Midőn pár év előtt Szilágyi Dezső elhunyt édes anyját Schlauch Lőrincz, Nagyvárad biboros püspöke nagy egyházi díszszel eltemette, — azon alkalommal Szilágyi külön látogatást tett a bibornoknál, hogy részvéteért hálás köszönetet nyilvánítson. Együttal följegyezzük, hogy Szilágyi ravatalára egy néppárti képviselő (Szabó István) is kuszorút helyezték; kivel, daczára a nagy politikai eltérésnek, mely az elvek terén közöttük fenforgott, közös vívógyakorlataik folytán, mint rendes küzdő ellenfelével, Szilágyi mindvégig a legjobb baráti viszonyt tartotta fenn.

Ávéd Jákó, a gyulafehérvári róm. kath. főgymnasium érdemes igazgatója, 32 évi buzgó tunár működés után jól megérdemelt nyugalomba vonulván, helyébe Pál Antal, a mondott főgymnasium tanára neveztetett ki. Itt még megjegyzem azt, hogy legújabb időben az erdélyrészi gymnasiumokban négy örmény eredetű tanár foglalt el igazgatói állást, u. m.: Mártonfi Lajos dr. Szamosújvárt, Vikol János dr. Erzsébetvároson, Karácsony Márton Maros-Vásárhelyt és Ávéd Jákó Gyulafehérvárt, kik közül csak a mi szeretett, derék igazgatónk maradt meg állásában; a másik három közül a gyulafehérvári ime most ment nyugalomba, Vikol János dr. Budapestre helyeztetett át, — Karácsony Márton abbás pedig — marosvásárhelyi esperes-plebánosnak választatván meg önként mondott le igazgatói állásáról. . .

Fehér Gerő dr., lapunk kiváló tollú munkatársa és a gyulafehérvári róm. kath. főgymnasium hittanára, a gyulafehérvári finevelő-intézet (kis-seminarium) igazgatójává nevezetett ki.

Örmény eredetű róm. kath. papok. Várteres Antal Gellen-czéről Maros-Vásárhelyre és Kopasz Gergely Gyergyó-Ditrőből Gyulafehérvárra helyeztek át.

Sport. Lapda-verseny, úgynevezett „foot-ball“-mérkőzés folyt le a „Szabadkai sport-egylet“ és a „Mohácsi sport-egylet“ között; a melynek eredményéről azt írja a „Magyarország“, hogy a nagyszámú néző közönség körében meglepetést keltett, hogy a mérkőzésből győztesen a szabadkai egyesület került ki, — legyőzván a mohácsiak eddig veretlen és legjobb vidéki csapatát. — (Hanem azért: „több is veszett Mohácsnál!“)

Budapestre — az Aldunáról négy hadihajó: Maros, Szamos, Körös és Lajtha s két torpedó-naszád érkezett föl oly czélból, hogy a Duna felső ágánál hadi gyakorlatokat tartsanak. A hajóknak a székesfővárosban sok nézője akadt; de különösen a „Szamos“-monitort állták sokan körül, melyről egy buvár ereszkedett a víz alá, hogy a hajónak víz alatti részét megvizsgálja.

— Zomora Dánielt, Gyergyó-Alfalúnak volt rajongásig szeretett plebánosát, — érdemei elismerésül az erdélyi püspök a gyulafehérvári társas káptalan tagjává nevezte ki. Midőn a megérdemlett kitüntetésért az új kanonoknak, mint volt kitünő tanítványnaknak gratulálunk, egyúttal kijelentjük, hogy a mondott érdemes egyházi férfiú Szamosújvár város szülöttje, e város falai közt tanulta a népiskolát és a gymnasium négy alsó osztályát. Első meiseidőzátát ezelőtt 25 évvel mutatta az Urnak itt helyben a Szent-Ferenczrendi atyák templomában. Még most is hiven emlékszem vissza azon alkalmi pohárköszöntőre, melylyel primiczánst az nap a Göncziczukrászatban tartott ünnepélyes ebéd alatt — felköszönttettem. „Ad multos annos!“

— A szivesség azon fokát, a lekötelező figyelem nagyságát, melylyel fogadta aug. 13-án Esztegár László ügyvéd egyik legkedvesebb vendégét, dr. Schönherr Gyulát, a Magyar Nemzeti Museum nagytudományú és széles látókörrrel bíró, mívelt órét, — csak látni lehetett, de leírni nem lehet. — Megfizethetlen szolgálatot tesz ezen polgárzatnak az, a ki az ide jövő, vagy ezen városon keresztül utazó tudóst, vagy kiváló férfit, megtisztelő fogadtatásban részesíti. Szeretett volt tanártársam (most az ügyvédi pályán jeleskedik) ilyen dicséretreméltó, nyomokat hagyó szép tettéről tesztek itt említést. Estve érkezett meg a rokonszenves, derék tudós (ki az ügyvéd kedves fiának: dr. Esztegár Lászlónak közvetlen főnöke és barátja), — rögtön vacsorára hívta a szíves házigazda szeretetreméltó neje a neves tudóst társaival együtt (vele jött öcsese: Schönherr Sándor főerdész, ki kitünően tud banni a hegedűvel is és Csiki József orvosnövendék). Többeket akart a barátságos házigazda fényes asztalához meghívni rokonai, barátai és ismerősei közül, de az idő rövidsége miatt csak öcsesét: Esztegár Gergely tanárt és az „Armenia“ szerkesztőjét, kivel maga a tudós is meg akart ismerkedni — hívhatta meg. Rögtön vacsorához ültünk. A konyhaszat legizletesebb ételeit hordozták körül. A bor is jó, a sárga- és görögdinnye — pompás. A nem közönséges vacsora után közkívánatra az ünnepelt tudós ült a zongora elébe... és játszott gyönyörűen; játszott négykézre Trézsa kisasszonnyal is. Schönherr Sándor pedig a hegedűn remekelt. Nem egyszer mentünk az étterembe „gyantázni“ (így nevezte a vig társaság nélkülözhetlen hegedűse a garatra-öntést). Aztán tánczra perdültek a kedves társaság fiatal tagjai. A külső hallgatóság azt hitte, hogy benn nagy társaság verődött össze. Mind végig igen jó kedv uralkodott. Még az éltesebbek is jól találták magukat ebben a kedves körben, melynek központját képezte a két jónevelésű házi kisasszony, a páratlan jó szülők szemefénye: Berta és Trézsa, kikben mind a három tulajdonság, mit a nőben keresni szoktak: miveltség, jóság, szépség fellelhető... De repül az idő és haza kellett mennünk. Mielőtt azonban a derék háztól elbucsuztunk volna, ismételten felkértük a tudóst, hogy ha már más nap reggel mindenáron el kell távoznia, jöjjön el más alkalommal hosszabb időre. Erre Schönherr: — Fel-örmény vagyok, anyám Csász leány, ki a Verzárokkal is rokonságban van. Én tehát ezen a réven is vonzódom ezen barátságos város falai közé, honnan anyám ősei eredetöket veszik...